

Однак, як свідчать результати дослідження, активізація інвестиційної діяльності в сільському господарстві не супроводжувалася відповідним підвищенням показників ефективності діяльності. Якщо продуктивність праці зросла у 7,4 рази (середньорічний темп приросту становив 172 %), то ефективність використання землі підвищилася лише на 80,9% (середньорічний темп приросту становив 34,5 %). Як бачимо, з 2001 р. в сільському господарстві в цілому подолано збитковість, а рівень рентабельності коливався від 2,8% у 2006 р. до 27% у 2011 р.

Однак, як свідчать результати дослідження, активізація інвестиційної діяльності в сільському господарстві не супроводжувалася відповідним підвищенням показників ефективності діяльності. Якщо продуктивність праці зросла у 7,4 рази (середньорічний темп приросту становив 172 %), то ефективність використання землі підвищилася лише на 80,9% (середньорічний темп приросту становив 34,5 %). Як бачимо, з 2001 р. в сільському господарстві в цілому подолано збитковість, а рівень рентабельності коливався від 2,8% у 2006 р. до 27% у 2011 р.

Висновки та пропозиції. Інвестиції виступають важливим фактором забезпечення рівноважного зростання ВВП. Його інвестиційна складова є однією з регульованих величин, через яку уряд може впливати на економічне зростання. Так, було встановлено, що зростання загальних обсягів інвестицій в основний капітал майже у 10 разів посприяло зростанню ВВП країни майже у 9 разів при тому, що частка інвестицій в структурі ВВП зросла за цей період на 2,5 в.п.

Протягом досліджуваного періоду щорічне зростання частки інвестицій в структурі валової продукції сільського господарства майже вдвічі перевищувало зростання частки інвестицій в структурі ВВП (0,42 та 0,24 % відповідно). При цьому, попри значні втрати інвестиційного потенціалу, в сільському господарстві процес нарощування частки інвестицій відбувався найбільш рівномірно, в той час, як в цілому по економіці мало місце різке скорочення частки інвестицій внаслідок фінансово-економічної кризи.

Щорічне нарощування інвестицій в основний капітал в сільському господарстві протягом досліджуваних років склало 1,5 млрд. грн., що свідчить про позитивні результати проведених реформ та трансформаційних зрушень в аграрному секторі економіки.

Збільшення обсягів інвестицій в основний капітал сільського господарства як в цілому, так і в розрахунку на одиницю площі угідь та 1 працівника пояснюється не лише нарощуванням обсягів інвестицій в аграрну галузь, а і поступовим скороченням площі угідь у використанні та особливо чисельності працюючих. Відтак, слід відзначити, що рівень капіталоозброєності і особливо капіталооснащеності залишаються вкрай низькими і недостатніми для вирішення стратегічних завдань, що поставлені перед аграрною галуззю.

Хоча в сільському господарстві України в цілому подолано збитковість, однак активізація інвестиційної діяльності в сільському господарстві не супроводжувалася відповідним підвищенням показників ефективності діяльності – тоді, як продуктивність праці зросла у 7,4 рази, ефективність використання землі підвищилася лише на 80,9%.

На підставі проведеного аналізу стану і тенденцій інвестиційного забезпечення сільського господарства України вважаємо за необхідно зробити висновок щодо доцільності нарощування обсягів інвестиційного забезпечення аграрної галузі з метою створення умов для розвитку сільськогосподарських товаровиробників.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Кісіль М.І. Інвестиційна привабливість сільського господарства регіону / М.І. Кісіль // Економіка АПК. - 2014. - № 8 – С. 44.
2. Коденська М.Ю. Мотиваційні чинники інвестиційного забезпечення розвитку аграрно-промислового виробництва / М.Ю. Коденська // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. - 2013. - № 2. - С. 62-66.
3. Саблук П.Т. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промисловому виробництві / П.Т. Саблук, М.Ю. Коденська. – К: ННЦ «ІАЕ», 2012. – С. 43.
4. Башнянин Г.І. Макроекономіка / Г.І. Башнянин, Л.С. Томашик – Львів: “Новий Світ-2000”, 2006. – С. 86.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Кириленко І.Г. Перспективи вітчизняного АПК в світлі прогнозів ринку продовольства / І.Г. Кириленко, В.В. Дем'янчук // Економіка АПК. Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2015. – №1. – С. 21-28.

УДК 339.727.22:335.02:266

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Кам'янецька О.В., к.е.н., доцент, Київський національний торговельно-економічний університет

Кам'янецька О.В. Стан та перспективи розвитку оборонно-промислового комплексу України в системі формування національного суверенітету. В статті розглянуто та проаналізовано стан оборонно-промислового комплексу України, основні проблеми розвитку та загрози. Визначено, що нагальною задачею ОПК України в сфері зміцнення національної обороноздатності та суверенності повинна бути реалізація проєктів розробки та виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки відповідно до державних програм реформування та розвитку збройних сил України. З причин відсутності ефективно діючої системи підтримки інноваційного розвитку ОПК стримуються такі напрямки діяльності, як: розвиток інноваційного підприємництва в сфері ОПК; комерціалізація науково-технічних розробок і технологій військового та подвійного призначення; залучення ресурсів приватного бізнесу в НДДКР у ОПК; розвиток венчурного підприємництва у суміжних галузях тощо.

Проаналізовано стан та перспективи співпраці з іншими країнами, напрямки переорієнтації військово-технологічної співпраці України з Росією. Зазначено, яким завданням повинна відповідати Політика України в сфері розвитку ОПК. Окреслено перспективні напрямки його подальшого розвитку, необхідні для цього державні заходи та шляхи підтримання.

Ключові слова: оборонно-промисловий комплекс, зброя, ринок озброєнь, імпортери, експортери, військово-технологічна співпраця, збройні сили України, суверенітет.

Каменецкая О.В. Состояние и перспективы развития оборонно-промышленного комплекса Украины в системе формирования национального суверенитета. В статье рассмотрено и проанализировано состояние оборонно-промышленного комплекса Украины, основные проблемы развития и угрозы. Определено, что актуальной задачей ОПК Украины в сфере укрепления национальной обороноспособности и суверенности должна быть реализация проектов по разработке и производству вооружения, военной и специальной техники в соответствии с государственными программами реформирования и развития вооруженных сил Украины. Из-за отсутствия эффективно действующей системы поддержки инновационного развития ОПК сдерживаются такие направления, как: развитие инновационного предпринимательства в сфере ОПК; коммерциализация научно-технических разработок и технологий военного и двойного назначения; привлечение ресурсов частного бизнеса в НИОКР в ОПК; развитие венчурного предпринимательства в смежных отраслях. Проанализировано состояние и перспективы сотрудничества с другими странами, направления переориентации военно-технологического сотрудничества Украины с Россией. Определено, каким заданиям должна соответствовать Политика Украины в сфере развития ОПК. Обозначены перспективные направления его дальнейшего развития, необходимые для этого государственные мероприятия и пути

піддержки.

Ключевые слова: оборонно-промисловий комплекс, озброєння, ринок озброєння, імпортери, експортери, військово-технологічне співробітництво, озброєні сили України, суверенітет.

Kamianetska O. Status and prospects of development of the military-industrial complex of Ukraine in the formation of national sovereignty.

The paper considers and analyzes the military-industrial complex of Ukraine, the main development challenges and threats. Determined that the actual problem Ukrainian MTC in strengthening national defense and sovereignty should be to implement projects on development and production of weapons, military and special equipment according to State program of reforming and development of the Armed Forces of Ukraine. Due to the lack of an effective system of support for innovation development MTC constrained areas such as: the development of innovative entrepreneurship in the defense sector; commercialization of scientific and technical developments and technologies for military and dual-use; attracting private sector resources in R & D in the defense industry; development of venture businesses in related industries. Analyzed the state and prospects of cooperation with other countries, the reorientation of the direction of military-technological cooperation between Ukraine and Russia. Determine how the job should correspond Policy of Ukraine in the sphere of defense industry. Marked promising areas for further development, the necessary government support measures and ways.

Keywords: military-industrial complex, weapons, arms market, importers, exporters, military-technological cooperation, the armed forces of Ukraine's sovereignty.

Актуальність обраної теми. Стрімка зміна геополітичної ситуації в світі на початку ХІІ ст., поява нових центрів сили, кожний з яких має власні економічні, політичні та інші інтереси, призводить до зростання напруження у відносинах між країнами, загострення військових конфліктів та появи нових. При цьому вплив міжнародних організацій, не зважаючи на їх авторитетність та тривале існування, стає все менш ефективним, про що свідчить поява нових конфліктів та напруження у взаємовідносинах між провідними країнами світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В дзеркалі сучасного військового конфлікту на території України та реальній загрозі суверенітету країни, питання розвитку ОПК гостро постало не тільки перед урядом країни, але й науковцями та практиками. Серед них суттєвий внесок у вирішення зазначеного питання зробили такі діячі, як О. Мельник, М. Сунгуровський, П. Скурський, А. Шевцов, Р. Боднарчук, В. Бардак, В. Буренок, В. Горбулін, О. Свергунов та інші [4-16]. Однак ця проблематика потребує актуального дослідження та комплексності розгляду, що є передумовою представленого дослідження.

Результати дослідження. Військово-політичне керівництво більшості промислово розвинутих країн розглядають оборонно-промисловий комплекс (ОПК) як найважливішу складову національного суверенітету, стратегії національної безпеки та оборони країни і приділяють значну увагу захисту інтересів підприємств і організацій оборонної промисловості. В ОПК сконцентровані значні інтелектуальні, виробничо-технічні та інноваційні ресурси, функціонування яких забезпечує надходження до державного бюджету значних коштів. ОПК щорічно забезпечує експортні надходження від продажу продукції в США – 10,0–12,0 млрд. дол. США, в Російській Федерації – 6,0 млрд. дол. США, в Франції – 2,0–3,0 млрд. дол. США, у Великобританії – 4,0–5,0 млрд. дол. США, у Німеччині – 0–4,0 млрд. дол. США, в Україні – 0,5–1,2 млрд. дол. США.

За даними досліджень міжнародної організації «Стокгольмський інститут дослідження проблем миру» (SIPRI) у 2013 році витрати на озброєння у світі склали 1,75 трлн. дол. США [1]. Слід зазначити, що в розвинених країнах витрати на озброєння постійно зменшуються, в той час як у більшості країн, що розвиваються, вони збільшуються, що і дає загальне світове зростання. На кінець 2013 р. лідерами в отриманні озброєнь серед регіонів були Азія і Океанія (47% світового імпорту) та Близький Схід (19%). Імпорт озброєнь європейськими країнами зменшився на 25% та склав 21% [2].

Статистичні дані підтверджують, що країни, які розвиваються останніми роками постійно нарощують свій військовий потенціал (табл. 1) [1, 2].

Таблиця 1

Розподіл світового ринку озброєнь за експортерами та імпортерами (2004-2008 рр., 2009-2013 рр.).

Країни	Частка ринку у 2004-2008 рр., %	Частка ринку у 2009-2013 рр., %	Основні покупці
США	30	29	Австралія, Південна Корея, ОАЕ
Росія	24	27	Індія, Китай, Алжир
Німеччина	10	7	США, Греція, Ізраїль
Китай	2	6	Пакистан, Бангладеш, М'янма
Франція	9	5	Китай, Марокко, Сінгапур
Великобританія	4	4	Саудівська Аравія, США, Індія
Іспанія	2	3	Норвегія, Австралія, Венесуела
Україна	2	3	Китай, Пакистан, Росія
Італія	2	3	Індія, ОАЕ, США
Ізраїль	2	2	Індія, Туреччина, Колумбія

Є країни, які паралельно акцентують увагу і на імпорті та експорті зброї (США, Південна Корея), що пояснюється розвитком міжнародної кооперації при виробництві цієї продукції.

Особливо зростання експорту зброї за останнє десятиріччя помітне у Китаї, Україні, Іспанії та Ізраїлі.

Найбільші імпортери (Індія, Саудівська Аравія) постійно нарощують закупівлю озброєнь, в той час як інші (наприклад, Китай) навпаки – зменшують, інтенсивно розвиваючи цю галузь у себе.

Провідні західні країни продовжують переоснащувати свої збройні сили (ЗС) якісно новими зразками озброєння і військової техніки (ОВТ), здійснюють перебудову оборонно-промислової бази, приводячи її у відповідність до сучасних стратегічних і політичних умов. Свою основну мету в сфері оборонно-промислової політики вони вбачають у збереженні ефективно функціонуючого ОПК, спроможного вирішувати поставлені завдання в інтересах національної безпеки та оборони країни.

ОПК як сектор економіки, призначений для розробки і виробництва продукції оборонного призначення, фактично є фундаментом воєнної безпеки та оборони країни. Підтримання високого рівня його розвитку для багатьох розвинутих країн є одним із пріоритетних військово-економічних завдань національної політики в системі забезпечення суверенітету держави.

Після розпаду СРСР Україна отримала приблизно третину радянських потужностей в сфері військового виробництва. До складу українського ОПК входило майже 3600 підприємств, з більш ніж 3 млн. працівників. Біля 700 підприємств займалися виробництвом виключно військової продукції, а ще більше тисячі, окрім озброєння та військової техніки – виробництвом товарів подвійного або цивільного призначення. Також на території України залишилась третина підприємств (140) радянської космічної галузі. З 20 типів ракет, які вироблялись в СРСР, 12 були спроектовані та вироблені в Україні. В українській авіаційній промисловості було задіяно 39 підприємств, 11 авіаремонтних заводів. Під час незалежності частину підприємств скоротили, а ті, які займалися виробництвом цивільної продукції, приватизували та перетворили у корпорації. Однак, досвіду роботи в умовах ринку їм не вистачало, тому підприємства зупинилися, а заводи ставали банкрутами. До сьогодні збереглась лише незначна частина українських підприємств, які займаються виробництвом військової продукції.

Розвиток ОПК в Україні ніколи не фінансувався належним чином з державного бюджету. Цьому, на думку експертів, є багато причин: економічних, соціальних, але перш за все політичних [3, 6]. До останнього часу український ОПК взагалі залишався без

держзамовлень. Тому, донедавна більшість підприємств ОПК були комерційними та практично не мали ніяких зобов'язань перед державою та Збройними силами України (ЗСУ).

Невдале неодноразове реформування органів управління ОПК призвело до зниження його науково-технічного потенціалу, технологічної відсталості та старінню виробничих потужностей, втраті висококваліфікованих кадрів.

Значне зниження рівня забезпечення ЗСУ та інших військових формувань військовою і спеціальною технікою та озброєнням нового покоління, що загрожує зниженням їх боєздатності, а також звільнення у виконанні програм реформування ОПК та їх недостатнє фінансування визначається Законом України «Про основи національної безпеки України» як загроза національній безпеці держави, а цілеспрямована діяльність держави з забезпечення обороноздатності шляхом відповідної розбудови ОПК є одним з найважливіших напрямів державної політики у сфері національної безпеки та оборони [5].

Не усунуто диспропорції і в структурі виробничих потужностей ОПК. Реструктуризація ОПК проводиться без урахування реального технічного рівня та потенційних можливостей його підприємств і організацій, а сформовані нові виробничі структури не приносять прибутків.

Сфера банкрутства підприємств і організацій ОПК фактично перетворилася в прибутковий бізнес для рейдерів, котрі намагаються оволодіти майном найпривабливіших в економічному відношенні підприємств шляхом доведення їх до розорення з наступною приватизацією через процедуру банкрутства.

Сьогодні ОПК України знаходиться у стані системної кризи, що має тенденцію до подальшого поглиблення. Руїнація оборонної промисловості як одного із основних елементів національної безпеки призвела до різкого обмеження можливостей у забезпеченні боєздатного стану ЗСУ та значного скорочення можливостей інтеграції України у міжнародні оборонні, економічні та політичні структури. Українські підприємства більшою мірою зайняті фрагментованим виробництвом озброєння та військової техніки, вони знаходяться в залежності від іноземних постачань комплектуючих, в першу чергу російських. Експертами протягом багатьох років зазначалось про проблеми цілісного розвитку українського ОПК, однак зараз необхідним є зосередження на розвитку окремих перспективних напрямків, а саме виробництві бронетехніки, радіолокаційних систем та авіаційних ракет.

Відбулось значне скорочення або повне припинення виробництва важливих для національної безпеки зразків ОВТ, відсутні замкнені цикли виробництва більшості зразків основних видів ОВТ, наявне старіння матеріально-технічної бази науково-виробничих структур та серйозний розрив відносин між наукою і виробництвом, важке становище галузевих науково-дослідних інститутів.

У багатьох випадках створення інноваційної продукції ОПК закінчується на початкових стадіях інноваційного циклу і не доводиться до серйозного виробництва. Продаючи такий продукт іноземним фірмам, його власники несуть значні „потенційні” втрати, а відсутність внутрішнього ринку оборонної продукції значно ускладнює її реалізацію на зовнішньому ринку.

Ситуація в сфері розробки і виробництва ОВТ значною мірою ускладнюється втратою низки базових технологій оборонної галузі, обмеженістю замкнених циклів виробництва основних видів ОВТ, різким скороченням номенклатури виробів, особливо електронної техніки; низькою якістю вітчизняних комплектуючих і матеріалів, не виправданим зростанням їх вартості.

Кінцеве виробництво ОВТ в Україні значною мірою залежить від імпорتنних поставок комплектуючих виробів, вузлів, агрегатів, матеріалів і сировини. Для деяких зразків ОВТ ці поставки досягають 80 % і більше.

З причин відсутності ефективно діючої системи підтримки інноваційного розвитку ОПК стримується:

- розвиток інноваційного підприємництва, особливо малих і середніх підприємств, які забезпечують комерціалізацію науково-технічних розробок і технологій військового та подвійного призначення;
- залучення ресурсів приватного бізнесу в сферу фундаментальних досліджень і розробок ОПК;
- розвиток венчурного підприємництва суміжних галузей;
- концентрація зусиль великих корпорацій і дрібних підприємницьких структур для виробництва конкурентоспроможної високотехнологічної наукоємної продукції для сфери ОПК.

Серйозною загрозою економічній безпеці, а значить і національній безпеці та суверенітету держави, є різке згорання фундаментальних досліджень в Україні, розпад добре відомих у світі науково-дослідних і дослідно-конструкторських колективів. Гостро стоїть проблема кадрів.

Немає значних зрушень в адаптації ОПК до європейських стандартів, що сьогодні визнаються за світові норми якості машинобудівної продукції і умов її експлуатації.

Створене у 2008 році в Мінпромполітики України Агентство з питань оборонно-промислового комплексу немає дійових механізмів для реалізації заходів щодо реформування оборонної галузі [8]. 22 грудня 2014 року прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк під час презентації у Верховній Раді програми діяльності уряду для затвердження її парламентом, повідомив що планується зміна закону про державне оборонне замовлення, а також систему управління державним концерном "Укроборонпром". «В уряді буде створено агентство з оборонно-промислового комплексу», - зазначив він [7]. В чому ж буде принципова різниця у завданнях та реальна ефективність роботи цього органу від попереднього, поки що важко сказати.

Черговим кроком для підвищення ефективності функціонування ОПК та попередження банкрутства більшості українських оборонних підприємств було створення у 2011 році ДК «Укроборонпром» [11]. Він об'єднав 134 підприємства - державних та акціонерних товариств, які знаходились в державній власності. З'ясувалось, що для нормальної роботи їм не вистачало ринків збуту та грошей. Проблему нестачі коштів вирішили за рахунок перерозподілу частини прибутку деяких успішних виробництв, а другу за рахунок того, що Україна приймала постійну участь в різного роду міжнародних військових виставках. Концерн представляв інтереси усіх учасників, таким чином створивши ефект масовості, що швидко дало позитивний результат (обсяги виробництва концерну у 2013 р. збільшилися на 24% порівняно із 2012 р., та склали більше 13 млрд. грн.). Деякі заводи за рахунок великих експортних контрактів змогли збільшити виробництво у декілька разів. Наприклад, ДАКХ «Артем» збільшив обсяги у 7 разів (до 2,2 млрд. грн.), «Завод ім. Малишева» - на чверті (до 302 млн. грн.).

Станом на 2013 рік, завдяки вдалим першим двом рокам діяльності концерну, ключові показники підприємств ОПК суттєво покращились. Так, заводи концерну у 2013 році погасили 46% заборгованості по зарплаті. У 2013 році обсяг виробництва концерну склав 13,2 млрд. гривень, що на 24% більше, ніж у 2012 році. Експорт ВВП зріс на 52%, чистий прибуток склав 475 млн. гривень. При цьому частина збиткових заводів почала отримувати прибутки.

Незважаючи на усі складнощі, у сфері оборонного виробництва ще збереглися значні внутрішні резерви, використання яких при принципово нових підходах може забезпечити значний підйом економіки ОПК і, як наслідок, розширення можливостей у переоснащенні ЗСУ.

При певних умовах ОПК України спроможний організувати виробництво багатофункціональних ракетних комплексів, багатофункціональних корветів (в кооперації з міжнародними компаніями), систем і засобів протиповітряної оборони (ППО) і протиракетної оборони (ПРО), бойових літаків і вертольотів, літаків військово-транспортної авіації, бронетанкової техніки, танкових двигунів, газотурбінних двигунів для кораблів, переносних зенітних ракетних комплексів, керованих ракет класів „повітря-повітря” і „повітря-земля”, реактивних комплексів залпового вогню, протитанкових ракетних комплексів, керованих і некерованих авіабомб, радіолокаційного озброєння з спеціальною елементною базою, окремих видів артилерійсько-стрілецького озброєння, засобів звуко- і радіотехнічної, оптичної, акустичної розвідки, радіорозвідки і радіоподавлення; авіаційних засобів навігації, посадки, зв'язку та забезпечення безпеки польотів; вибухових речовин, деяких видів боеприпасів тощо.

Україна все ще має значні здобутки у створенні інформаційних технологій, які нині вважаються основою технічного прогресу.

Вони можуть використовуватися для розроблення систем зв'язку і телебачення, обчислювальної техніки, систем управління складними об'єктами, а також для вирішення багатьох проблем машинобудування, хімічної промисловості, приладобудування, медицини тощо. Майже всі потрібні для створення інформаційних технологій надчисті монокристалічні матеріали (близько 160 видів) можуть вироблятися в Україні [7].

Значна частина технологій має подвійне призначення. До них відносяться технології виробництва нових композиційних металевих, алюмінієвих та легких броньованих матеріалів на основі титанових сплавів; технології виробництва двигунів з підвищеними експлуатаційними характеристиками; технології виробництва лазерних приладів систем управління, що забезпечують конкурентоспроможність вимірювальної апаратури; технології виготовлення базових оптичних елементів для приладів авіаційної та космічної техніки.

Стабільність роботи підприємств і організацій ОПК не тільки створює передумови для розвитку наукової сфери і суміжних галузей промисловості, але й сприяє переходу від сировинної моделі економіки до моделі інноваційного розвитку.

Відповідно до Воєнної (Військової) доктрини України, держава повинна забезпечувати: [9, 10]

- розвиток науково-технічної, технологічної та виробничої бази ОПК;

- розробку, модернізацію та оснащення Збройних сил України (ЗСУ) системами ОВТ, які становлять основу їх бойового потенціалу, та запобігати військово-технічному і технологічному відставанню у розвитку основних видів ОВТ.

Зміна протягом останніх років геостратегічного простору та наявність у більшості країн регіону власних програм переозброєння завжди зумовлювала необхідність для України мати адекватну зброю стримування, яка, на жаль, ігнорувалась.

На сьогодні основні статті закупівлі ОВТ країн, що оточують Україну, спрямовані на посилення стратегічного компонента та збільшення загальних військових потужностей з акцентом на ударні та розвідувальні комплекси; розвиток мобільності та взаємосумісності ОВТ, націленої на забезпечення взаємодії з партнерами військової коаліції; розвиток окремих видів ОВТ в межах військової спеціалізації. Переважна більшість цих країн провела диверсифікацію джерел постачання ОВТ. Так, Польща зробила свій вибір, пов'язаний з американською та німецькою військовою технікою (закупила в США 48 бойових літаків F-16 C/D, на суму 4,5 млрд дол. США (рішення прийнято у 2008 р.), придбала 10 іспанських військово-транспортних літаків C-295M (фірма-виробник CASA), планує закупити 80 бойових вертольотів на суму 3 млрд дол. США).

Румунія зробила замовлення на 48 американських бойових літаків F-16 на суму 4,5 млрд дол. США (фірма виробник – Lockheed Martin, рішення прийнято у 2008 р.), 4 багатоцільових корвета (період закупівлі – 2010–2012 рр.), 4 мінних тральщиків (період закупівлі – 2010...2012 рр.), придбала 2 британських фрегата, замовила 7 середніх військово-транспортних літаків C-27J „Спартан” на суму 340 млн дол. США та оголосила про плани закупівлі 31 БТР „Піранія-3С” у Швейцарії (фірма-виробник – Mowag), готується до запуску національного супутника Землі.

Туреччина у 2008 р. заявила про рішення закупити 100 винищувачів F-35JSF (фірма-виробник – Lockheed Martin в кооперації з місцевою компанією TAI), 55 південнокорейських учбово-тренувальних літаків і 10 нових військово-транспортних літаків A-400M. Має програму власної розробки усіх типів безпілотних літальних апаратів та план закупівлі 51 вертольота A129T (компанія-виробник – Augusta/Westland), реалізує програму будівництва 12 легких фрегатів [13].

До основної продукції, яка закуповується країнами, що оточують Україну, відносяться бойові літаки та вертольоти, кораблі різних типів, безпілотні системи, засоби протиповітряної оборони, радары, високоточні засоби ураження різного базування, легка бронетехніка, військово-транспортна авіація тощо.

Ці країни вважають своїм першочерговим завданням у сфері оборонно-промислової політики організацію заміни або проведення модернізації застарілих літаків і вертольотів, бойових кораблів, зенітно-ракетних комплексів, танків, бойових машин піхоти, бронетранспортерів, які залишилися у них після розпаду СРСР.

Країни ЦСЄ шляхом модернізації намагаються підвищити бойові характеристики, надійність, безпеку експлуатації цієї бойової техніки та зменшити витрати на її обслуговування. Зокрема, вони намагаються замінити на літаках колишнього СРСР застарілі системи управління польотом, системи озброєння, навігаційні системи, радіолокаційні засоби радіоелектронної боротьби, а також установити досконаліші системи керування вогнем, зв'язку, захисту екіпажу тощо. В основному ці системи і засоби виготовляються в західних компаніях та Російській Федерації.

Для країн ЦСЄ модернізація ОВТ – це єдиний можливий і доступний шлях створення та розвитку власної оборонної промисловості. З одного боку, здійснюючи модернізацію, вони освоюють і впроваджують нові технології, нову номенклатуру ОВТ, а з другого, розширюючи співробітництво і кооперацію з західними країнами у військово-технічній сфері, вони поступово освоюють західні ринки зброї через своїх партнерів.

16 червня 2014 р. президент України П. Порошенко у зв'язку із подіями в південно-східному регіоні України, заборонив подальшу співпрацю українського оборонно-промислового комплексу з російським. За даними експертів втрата ОПК України від цього складатиме 15 % річного експорту (біля 300 млн. дол. США), що не буде катастрофічним, а при правильній переорієнтації виробництва та зовнішніх зв'язків, згодом можливі навіть виграші.

Водночас, відмова українського ОПК від співпраці з Росією в першу чергу вплинула на можливості наповнення державного бюджету за рахунок експортних поставок військової продукції українського виробництва в Росію. Окрім цього, припинення співпраці призведе орієнтовно до втрати біля 30 тис. робочих місць через скорочення виробництва. Неможливим стає і реалізація спільних проектів, а саме: спільне виробництво Ан-148/158, відновлення виробництва «Русланов» (Ан-124-100), продовження робіт по програмі будівництва військово-транспортних літаків Ан-70 тощо. Окрім цього, Україна вже втратила 13 підприємств, які розміщені на півострові Крим.

Росія неодноразово заявляла, що без співпраці обох сторін український ОПК не зможе існувати, оскільки її продукція не потрібна на Заході. Певною мірою це так, оскільки на західному ринку є власні потужні виробники зброї, а поява нових конкурентів не допустима. Однак, в Україні існує ряд розробок, які викликають інтерес у західних партнерів, а саме, співпраця українського підприємства «Луч» та бельгійського Cockerill Maintenance & Ingenierie Defence, які реалізували проект зі створення бельгійської вежі з українським ракетно-гарматним озброєнням. Ця розробка легко сумісна з усіма видами легкоброньованої техніки. Окрім того, Польща має намір реалізувати спільні з Україною розробки систем навігації, радіолокаційних станцій, різного роду ракет та обладнання зв'язку. Ізюмський приладобудівний завод постачає своє оптичне скло в Європу та Америку. Україна також є постачальником бронетехніки, компонентів до техніки на ринки Азії та Сходу. Так, у 2013 р. між Україною та Пакистаном був підписаний контракт на поставку 110 силових установок для бойового танку «Аль-Калід» на суму 50 млн. дол [7, 15].

Військові експерти по-різному оцінюють наслідки розриву військово-технічної співпраці України з Росією. На думку директора Центру досліджень армії, роззброєння та конверсії В. Бардака, розрив буде болісним, але в більшій мірі для Росії, оскільки вона втратить ракети-носії «Воєвода» [12]. Без українських комплектуючих не буде працювати й протитанковий комплекс «Хризантема –С». За приблизними підрахунками Росія втратить біля 2 млрд. дол. США.

Але не важаючи на будь-які втрати від припинення співпраці на сьогодні вже чітко зрозуміло, що будь-яку співпрацю з Росією в сфері ОПК не буде і мови ще дуже тривалий час.

В середині січня 2014 року керівництво України ухвалило Концепцію чергової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період 2014-2017 рр., яка передбачає реалізацію проектів реструктуризації оборонних підприємств для приведення їх технологічних можливостей до сучасного рівня, забезпечення конкурентоздатності продукції та послуг, а також підвищення експортного потенціалу ОПК. На реалізацію цієї програми планувалось виділити 19 млрд. грн., при цьому з бюджету лише 2,9 млрд. грн.,

інші – кредити та приватні фінансові інвестиції, а також засоби від прибутку держпідприємств ОПК та від продажу зайвого майна деяких підприємств. Попередня програма розвитку ОПК закінчилась провалом у 2013 році через хронічне недофінансування.

Однією з переваг ОПК є те, що Україна отримала широку мережу науково-дослідних центрів, які спеціалізуються на розробці в сфері електроніки та кібернетики, лазерної техніки, радіолокаційних станцій виявлення малопомітних цілей. Українські підприємства мають великий потенціал в сфері модернізації радянської зброї, яка навіть зараз знаходиться на озброєнні багатьох країн світу.

В той же час стоїть проблема вирішення ряду нагальних проблем, а саме: висока собівартість продукції, недостатнє фінансування та низькі обсяги державного оборонного замовлення.

Потенційні можливості ОПК України дозволяють організувати виробництво ракетних комплексів, систем та засобів ППО та ПРО, переносних зенітних ракетних комплексів (ПЗРК), керованих ракет класів «повітря-повітря» та «повітря-земля», реактивних комплексів залпового вогню, протитанкових ракетних комплексів (ПТРК), бойових літаків та вертольотів, літаків військово-транспортної авіації, бронетанкової техніки, танкових двигунів, газотурбінних двигунів для кораблів та корветів, радіолокаційних станцій, окремих видів артилерійської та вогнестрільної зброї, засобів радіотехнічної, оптичної та акустичної розвідки, авіаційних засобів навігації, посадки, зв'язку та забезпечення безпеки польотів, деяких видів боєприпасів та інше. Україна є одним зі світових лідерів у виробництві навігаційних приладів, головок самонаведення для ракет «земля-повітря» (особливо для ПЗРК), систем лазерного наведення різних модифікацій для ПТРК, станцій пасивної радіолокації, станцій радіотехнічного контролю, звукометричних систем артилерійської розвідки, складних систем управління, апаратури радіозв'язку, радіотехнічної та радіоелектронної боротьби, авіаційних та ракетних систем прицілювання [7, 14].

Враховуючи науково-технічний та фінансово-економічний стан ОПК, очевидно, що технічну основу ЗСУ сьогодні і у перспективі становитимуть ОВТ, які залишилися Україні після розпаду СРСР. А тому основними реальними шляхами підтримання їх у безздатному стані в основному залишаються:

- поетапна модернізація як основний курс, спрямований на розширення можливостей виготовлення та удосконалення ОВТ підприємствами й організаціями вітчизняного ОПК;
- своєчасна технічна перевірка і продовження гарантійних термінів експлуатації ОВТ;
- відновлення і розвитку системи технічного супроводження та обслуговування наявних ОВТ, регулярне проведення планових профілактичних робіт і своєчасного ремонту;
- уніфікація і скорочення номенклатури ОВТ, що знаходяться на озброєнні ЗСУ.

На сьогодні певна продукція військового призначення, що виробляється в Україні, відповідає кращим світовим зразкам та достойно конкурує на світових ринках. В нашій країні є передові розробки в суднобудуванні, у виробництві авіаційної та комплектуючих, радіолокаційного обладнання, засобів ППО, ракетно-артилерійського озброєння та засобів зв'язку, бронетанкової, автомобільної, інженерної та спеціальної техніки. Окрім цього, розроблені системи високоточного ураження, аналогів яким не існує в світі. Так, державне конструкторське бюро «Луч» постачає високоточні боєприпаси, які дозволяють уражати чужу техніку з точністю майже декілька сантиметрів. Україна також зробила суттєві кроки у моторобудуванні. Український танковий дизель визнаний кращим в світі, особливо в умовах жаркого клімату. Україні також вдалось створити лінійку бронетранспортерів різних модифікацій та засобів ураження різного базування, які постачаються в Ірак та Таїланд, авіаційні двигуни, літаки військово-транспортної авіації, літаки спеціального призначення. Незважаючи на фактичне падіння внутрішнього ринку, ядро оборонної промисловості успішно розвивається за рахунок експорту.

Процес розробки та виробництва ВПТ значною мірою ускладнюється втрагуючи ряд базових технологій оборонної галузі, обмеженістю замкнених циклів виробництва основних видів ВПТ, різким скороченням номенклатури виробів, особливо електронної техніки, неякісними вітчизняними комплектуючими та матеріалами, невиправданим зростанням їх вартості. Кінцеве виробництво ОВТ в Україні залежить значною мірою від імпорتنних постачань комплектуючих виробів, вузлів, агрегатів, матеріалів та сировини. Для деяких зразків ОВТ ці постачання досягають 80% та більше.

Нагальною задачею ОПК України в сфері зміцнення національної обороноздатності повинна бути реалізація проектів розробок та виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки відповідно до державних програм реформування та розвитку ЗС України. Пріоритетним у реформуванні українського ОПК повинно стати збереження оптимальної кількості наявних потужностей, які складають основу оборонної промисловості, при цьому поступово нарощуючи впровадження нових виробництв, які будуть враховувати потреби армії, бюджетні можливості держави, стан та перспективи розвитку експорту та інше. Необхідним є вирішення технологічної та економічної доцільності підприємств. У разі такої їх відсутності, вони повинні бути перепрофільовані або закриті.

Беручи до уваги світовий досвід, слід зазначити, що шляхом модернізації тактико-технічні характеристики значної частини ОВТ можуть бути доведені до сучасного рівня, а фінансові витрати зменшені в разі, порівняно із виготовленням нової техніки. В багатьох країнах модернізація розглядається як один з основних методів технічного забезпечення обороноздатності збройних сил. Таким чином, при прийнятті рішення про необхідність розробки та виробництва нових систем озброєння необхідно враховувати можливості модернізації наявної зброї.

З урахуванням відмови позаблокового стану України та поновлення її курсу на вступ до НАТО, а також відповідно до вимог нової редакції Стратегії національної безпеки та Військової доктрини, необхідно поновити Державну цільову програму реформування та розвитку ОПК на період до 2017 р. [7, 9]. Важливим напрямком такої роботи є вдосконалення нормативної бази у сферах формування та реалізації оборонно-промислової політики, виконання державного оборонного замовлення, управління та функціонування ОПК, регуляції інвестиційної та інноваційної діяльності у сфері ОПК та інш.

На думку експертів, в процесі реструктуризації підприємств ОПК державні органи повинні здійснювати жорстке регулювання та контроль наступних головних напрямків [14]:

- чітке виконання Державної військової доктрини України;
 - визначення норм та правил економічної діяльності суб'єктів ОПК;
 - формування реального державного замовлення та його своєчасне фінансування;
 - вдосконалення діючої тарифної політики, оподаткування та ліцензування виробничої діяльності у сфері ОПК;
 - проведення антимонопольної політики з урахуванням національної безпеки та інтересів держави;
 - державна підтримка та оптимізація експорту та експортний контроль озброєння;
 - інформаційно-аналітичне забезпечення суб'єктів ОПК.
- Політика України в сфері розвитку ОПК повинна відповідати наступним завданням:
- постійний моніторинг та ефективне запозичення світового досвіду функціонування ОПК;
 - повна відміна від військово-технічного співробітництва з Росією, яка на сьогодні є загрозою суверенітету, національній безпеці та територіальній цілісності України;
 - розвиток військово-технічного співробітництва з країнами НАТО, а також позаблоковими партнерами (Китаєм, Японією, Австралією, Ізраїлем, Південною Кореєю та інш);
 - передислокація підприємств ОПК в центральні та західні області України, які були зруйновані під час бойових дій на Донбасі;
 - перевести підприємства ОПК з приватної у державну власність;
 - розробити ефективну маркетингову політику підприємств ОПК щодо просування вітчизняних товарів військового призначення на світові ринки.
 - державна підтримка, спрямована на збереження традиційних і створення нових науково-технологічних шкіл, стимулювання

раціональної структури кадрового забезпечення підприємств ОПК;

- запровадження ефективних схем військово-технічного співробітництва (офсетних, ліцензійних, лізингових, коопераційних тощо), що надають можливість здійснювати як технічну модернізацію збройних сил, так і зміцнення оборонно-промислової бази;
- поступовий перехід до моделі державного управління функціонуванням оборонної промисловості та військово-технічним співробітництвом, за якої за державою залишаються функції формування та координації військово-технічної політики, розробки, узгодження та загального адміністрування програм розвитку озброєнь та оборонного замовлення, ліцензування та експортного контролю тощо.

Як слушно зазначено в експертно-аналітичній праці [15] «...Силове втручання у внутрішні справи України з боку Російської Федерації та подальше за цим вторгнення регулярної армії РФ збентежило український народ. Але й і змусило зробити ревізію свого ставлення до оборонного потенціалу, здатності захиститися від зовнішнього агресора. Неоголошена війна Володимира Путіна проти Української держави згуртувала і об'єднала переважну більшість українців, стимулювало чи ні кожного намагатися внести свій вклад в забезпечення безпеки країни, що стікала кров'ю. Ми переважно самі винні в тому, що допустили таке кричущє відставання власної армії від основних армій континенту. Двадцять три роки Збройні Сили України перебували за дужками пріоритетів державного будівництва, за межами уваги військово-політичного керівництва держави. Цілком природно, що всередині ЗСУ розвивалася корупція та інші негативні явища...Зрештою, деградація в тій чи іншій мірі охопила національну армію та інші збройні формування, що зробило Україну легкою здобичкою для зовнішніх ворогів. Історія тисячу разів повторюється...».

Висновки та пропозиції. Ринок озброєнь є відзеркаленням геополітичної ситуації в світі, прихованих тенденцій та намірів урядів держав, з чим безпосередньо сьогодні стикнулася Україна, маючи на своїй території військовий конфлікт. Причиною цього є історичне перехрестя України на сфері інтересів Заходу та Сходу, постійний тиск та намагання тримати територію під економічним та політичним впливом, як стратегічний об'єкт з потужним економічним, ресурсним, демографічним та військовим потенціалом. Тому, на сьогодні для України вкрай важливим є формування міцних політичних позицій на світовій арені, одним з інструментів якого є зміцнення військового потенціалу та міцності. Для модернізації застарілого озброєння, а тим більше, для налагодження серійного виробництва нових озброєнь, необхідний тривалий час, який в умовах війни грає вирішальну роль. Через розірвання військово-технічної співпраці з Росією, а також захоплення терористами багатьох підприємств, які випускали військову продукцію в Криму, Донецьку, Луганську та інших містах, зруйновані технологічні цикли та виробничі зв'язки.

Сучасний кризовий стан економіки України збільшує наявні проблеми в оборонній промисловості, дійсний катастрофічний стан якої став зрозумілим після початку військового конфлікту з Росією. Багатовекторність політичних інтересів та варіативність тенденцій у світовій економіці, криза у безпековому середовищі світу, суттєво ускладнює для українського уряду постановку та вирішення завдань щодо реформування ОПК країни. Правильність цих дій залежить від політичної волі та відповідальності, об'єктивної оцінки наявної ситуації в світі та в країні, визначення реалістичних стратегічних та проміжних цілей, ефективної військово-технічної політики, дотримання політичних заяв та принципів, результатів перетворень в економіці країни в цілому.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Simon T. Wezeman and Pieter D. Wezeman Trends in international arms transfers, 2013.- SIPRI fact sheet, march, 2014 // <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1403.pdf>
2. SIPRI YEARBOOK 2014, Armaments, Disarmament and International Security. Summary // www.sipriyearbook.org
3. Геополітичний аналіз балансу сил і змін у ньому на фоні російсько-українського конфлікту. М. Сунгуровський // http://razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1121
4. «Причини зниження (часткової втрати) оборонного потенціалу України (протягом 2004-2014 рр.)». Експертне дослідження. // <http://cacds.org.ua/ru/research/317>
5. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Агентства з питань оборонно-промислового комплексу» від 27 серпня 2008 р. N 793 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/793-2008-%D0%BF>
7. «Можливості оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки». Аналітична записка. // www.niss.gov.ua/articles/251/
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Агентства з питань оборонно-промислового комплексу» від 27 серпня 2008 р. N 793 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/793-2008-%D0%BF>
9. Указ Президента України «Про воєнну доктрину України» від 15 червня 2004 року, № 648/2004 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>
10. Україна змінює військову доктрину // <http://ukr.segodnya.ua/politics/pnews/ukraina-menyayet-voennuyu-doktrinu-554417.html>
11. Офіційний сайт ДК «Укрспецекспорт» // www.ukrspecexport.com/
12. Офіційний сайт Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння // <http://cacds.org.ua/ru/publications/>
13. Нова стратегія національної безпеки і оборони України // <http://mediarbo.org/2014/11/01/v-ukrayini-bude-nova-strategiya-natsional/>
14. «Проблеми реформування оборонної промисловості України» М. Сунгуровський (27 січня 2015 р.) // http://www.razumkov.org.ua/ukr/show_exp.php?ex=25
15. «Як протистояти агресії Володимира Путіна (експертні оцінки та рекомендації для силових структур України). Експертна рада в галузі національної безпеки. // <http://cacds.org.ua/ru/research/382>
16. Україна в ході технічного переозброєння ОПК належить вирішувати «виклик» створення нових виробництв «з нуля» - військовий експерт / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wartime.org.ua/6259-ukrayina-v-hod-tehpereozbrojennya-opk-nalezhit-irshuvati-viklik-stvorennya-novih-virobnictv-z-nulya-vyskoviy-ekspert.html>.
17. Слободяник С. П Український оборонно-промисловий комплекс у системі міжнародних економічних зв'язків // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури, - 2014, №38, С.95-101.

УДК 334.7:005.342

РОЛЬ КЛАСТЕРОВ В РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ

Карпова Т.С., к.э.н., старший преподаватель кафедры «Финансы и банковское дело» Донецкого национального университета

Карпова Т.С. Роль кластеров в реализации государственной инновационной политики

В статье обоснована необходимость формирования инновационной модели развития отечественной экономики. Исследованы точки зрения выдающихся зарубежных и отечественных ученых на категорию «кластеры». Наряду с понятием «инновации», предложено определение инновационного кластера как устойчивой совокупности предприятий и организаций, которые осуществляют научную, исследовательскую